

המינהל הפדגוגי
האגף לחינוך יסודי

מדינת ישראל
משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
הפיקוח על הוראת העברית

סימטריה וזאבי

עיון בהגדה של פסח

מ . ב . ו . א

סיפור יציאת מצרים מוכר לילדים. מעבר לכך שעוסקים בו בכל שנה מן הגן לקראת חג הפסח, הרי שבתחילת כיתה ג לומדים את ספר שמות, ובו סיפור יציאת מצרים, והילדים לומדים בכיתה את כל הנושא של השעבוד והגאולה. מזמן לימוד הפרקים הרלוונטיים ועד פסח עוברים חודשים ספורים בלבד, כך שיש סיכוי טוב שהילדים יזכרו את הסיפור ולא יתקשו לקרוא את הקטעים המצורפים מהמקרא, בהנחיה של המורה.

ההגדה של פסח היא אחד הטקסטים מהמקורות היהודיים היותר מוכרים לאוכלוסייה הלא דתית או המסורתית. לכן הוא נגיש יותר, מאפשר את המפגש עם המורשת היהודית ותומך בבניית המאגר התרבותי-לשוני של התלמידים.

יעדי החינוך הלשוני הבאים לידי ביטוי ביחידה זו:

- הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מקריאת סיפור יציאת מצרים.
- זיהוי תופעות ייחודיות של הלשון בטקסט ההגדה של פסח.
- שליטה במטבעות לשון ובביטויים מהמקורות (המקרא וההגדה) בהקשר של יציאת מצרים.
- פיתוח מודעות לרבדים שונים בשפה העברית.

תיאור היחידה

יחידה זו מציעה עיסוק מעמיק ביציאת מצרים. בכיתה ג' יש צירוף ייחודי בין העיסוק בפרשה זו במסגרת לימוד התנ"ך ובין הקריאה בהגדה של פסח במסגרת העיסוק בחג עצמו. היחידה מהווה מסגרת שמוזמנת פעילות לקידום השפה, ושמה דגש מיוחד על הגיון והעושר התרבותי של השפה והצגתו לפני הילדים.

ניתנת כאן הזדמנות לילדים ללמוד מיומנויות שיעזרו להם להתמודד עם קריאה של טקסטים ברמת קושי גבוהה, בעיקר מבחינת הלשון שבה הם כתובים.

הרכיב המטה-לשוני בולט ביחידה זאת. יש לחזור ולהפנות את תשומת לבם של הילדים לתופעות, לרבדים, לדרכי התנהגות של השפה ולתפקידה התרבותי - לשמור וגם לחדש.

שיקולים בבחירת הטקסטים

מאפייני תוכן

ההגדה היא אוסף של מדרשים, מזמורי תהילים, דברי חז"ל, ברכות, תפילות ופיוטים. בהגדה מסופר בקצרה, בצורת שאלות ותשובות, סיפור תולדותיו של עם ישראל וסיפורי הנפלאות של יציאת מצרים, בעיקר על פי פרשנות חז"ל.

יציאת מצרים היא אחד האתוסים המכוננים של האומה היהודית. הילדים נחשפים לה מגיל צעיר מאוד ובמגוון מסגרות: בבית, במסגרות החינוכיות (גן, בית ספר) וגם בשעות הפנאי (טלוויזיה, קולנוע).

יחידה זאת מעלה את התוכן הסיפורי של יציאת מצרים מההתנסות האישית של התלמידים (מלימודי המקרא) ומבססת אותו באמצעות קטעים נבחרים מתוך המקרא ומתוך ההגדה של פסח.

מאפייני מבנה ולשון

בהגדה של פסח יש לקט של קטעים מן המקרא, של דברי חכמים מן המשנה, של תפילות ופיוטים. חלקים רבים בהגדה כתובים בצורת שאלות ותשובות, והראשון בהם הוא "מה נשתנה?". התשובה לשאלה זו באה מיד אחר כך בקטע המתחיל במילים "עבדים היינו". בחלק הראשון של התשובה, כמו ברוב התשובות בהגדה, יש פסוק מן התורה, ובהמשך יש פרשנות של החכמים על הפסוק.

הלשון העברית בהגדה מעורבת: הקטעים מן המקרא כתובים בלשון המקרא, קטעי החכמים כתובים בלשון חכמים (ימי הביניים), ויש בה גם קטעים מן העברית של ימינו. בקטעי הפרשנות יש הרבה חזרות על מילים, מילים נרדפות, הפכים, אקרוסטיכון (האותיות הראשונות של השורות מסודרות לפי סדר האלף-בית). רוב האמצעים הלשוניים האלה מטרתם להדגיש הדגשות מיוחדות (אמצעים לשוניים אלה יודגמו בהמשך היחידה).

הדגשים בתחום החינוך הלשוני

- הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מקריאה בטקסטים מהמקורות היהודיים.
- היכרות של תופעות ייחודיות של הלשון העברית בטקסטים מהמקורות היהודיים.

הדגשים בעיסוק בטקסט מהמקורות

- פגישה עם שימושים ייחודיים של הלשון העברית, על רבדיה ההיסטוריים.
- מתן הזדמנות להזדהות עם ערכים תרבותיים בחברה הישראלית.

מהלך ההוראה של היחידה

5	סיפור יציאת מצרים בעל פה
5	סיפור יציאת מצרים במקרא
9	סיפור יציאת מצרים בהגדה של פסח
10	"עבדים היינו"
10	"בכל דור ודור"
11	"וירעו אותנו המצרים"
12	"פסח מצה ומרור"
16	קריאה קולית של קטעים מההגדה
16	ניבים וביטויים שגורים מן ההגדה
18	פעילויות נוספות לבחירה

סיפור יציאת מצרים בעל פה

שחזור הסיפור בעל פה באמצעות הצפת הידע שיש לילדים ממפגשים קודמים עם הסיפור יהווה בסיס נוח לחזרה לעיון במקרא. אחר כך יתרכזו הילדים בסיפור יציאת מצרים כפי שהוא מתבטא בהגדה של פסח. השחזור ייעשה במליאה וזמן טיפוח של ההבעה בעל פה וטיפול במילות זמן.

- מבקשים מהילדים להיזכר בסיפור יציאת מצרים על פי מה שהם יודעים וזוכרים. ילד אחד מתחיל לספר את הסיפור. מבקשים מילדים אחרים להשלים פרטים נוספים. סיפור יציאת מצרים מתחיל בעבדות, אבל בהחלט לא בטוח שהילדים יתחילו את הסיפור מנקודה זו. כדאי לאפשר לילדים להגיד מה שהם יודעים, גם אם לא לפי הרצף הסיפורי, ולא לקטוע אותם. רושמים את דבריהם על הלוח במרווחים שיאפשרו השלמת הסיפור בהמשך, תוך כדי דבריהם של ילדים אחרים. לאחר כל קטע של סיפור שואלים את הילדים: מישוהו זוכר מה היה לפני כן? או מה היה אחרי כן? מובילים לתחילת הסיפור, לקטע העוסק בעבדות (אם לא עלה מסיפור הילדים). וכך ממשיכים עד להשלמת הסיפור כולו.

הערה זינקטית: כדאי לנצל את הסיפור של הילדים כדי להדגיש את השימוש ההולם של קשרי הזמן, ולהעלות אותם למודעות התלמידים. בסיפור זה אפשר לעבוד על קשרי הזמן "אחרי כן", "לפני כן", "קודם", "אחר כך" וכדומה. לאחר שילדים סיימו לספר חלקים שונים של הסיפור, אפשר לחזור על דבריהם ולעמוד על הקישוריות בין המשפטים. אפשר לחזור אל המשפטים שרשומים על הלוח ולבקש מהילדים לחבר בין שני משפטים כלשהם בעזרת מילות זמן (אחרי ש... לפני ש...). למשל: אחרי שאלוהים היכה את המצרים במכת בכורות, פרעה הרשה לבני ישראל לצאת ממצרים.

סיפור יציאת מצרים במקרא

לאחר שהילדים סיפרו את הסיפור בעל פה ומכירים את הפרטים, אפשר לעבור לייצוג של הסיפור בלשון המקרא. סיפור יציאת מצרים מתפרש במקרא על פני פרקים א-יב בספר שמות. לצורך פעילות זו נבחרו קטעים בודדים בלבד המייצגים את האירועים החשובים בסיפור. (לייצוג המכות נבחרו הפסוקים המתארים רק את המכה הראשונה, לצורך הקיצור. כדאי להסביר לילדים כדי שלא יתמהו היכן שאר המכות.)

הפעילות תתבצע באמצעות תמונות וציטוטים מהמקרא.

לשם כך יש לאתר תמונות שייצגו כמה אירועים מרכזיים בסיפור:

- בני ישראל עובדים בפרך במצרים.
- משה ואהרן עומדים לפני פרעה בבקשה שישלח את בני ישראל.
- המצרים סובלים מהמכות שהוכו בהן.
- בני ישראל יוצאים ממצרים.

אפשר למצוא תמונות בהגדות שונות, בספרים העוסקים בנושא ובספרי הלימוד לכיתה ג ובאינטרנט. דוגמאות לקישורים לתמונות באינטרנט:

בני ישראל עובדים

- <http://forumpics.a7.org/?file=20080418080855.jpg>
- http://www.ynet.co.il/PicServer2/04062007/1246207/Ri_133_Ot.jpg
- http://www.mynet.co.il/PicServer2/02022009/1895968/3_wa.jpg
- <http://www1.amalnet.k12.il/amalna/alon/classes/unit2/class08g/DocLib9/slave.jpg>

משה ואהרן מול פרעה

- http://www.artbible.net/1T/Exo0401_Pharaos_challenge/source/16%20ZUCCARO%20MOISE%20ET%20AARON%20DEVANT%20LE%20PHARAON.jpg
- <http://www.creationism.org/images/DoreBibleIllus/bExo0710DoreMosesAndAaronBeforePharaoh.jpg>
- http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/31/Holman_Aaron%27s_Rod_Changed_to_a_Serpent.jpg/800px-Holman_Aaron%27s_Rod_Changed_to_a_Serpent.jpg

עשר המכות

- <http://demo.ort.org.il/clickit2/pictures/txt/818502587/106107872724533.jpg>
- http://1.bp.blogspot.com/_zoA-ZomYOKQ/S9a-D-NRxxI/AAAAAAAAAVeg/V4O7yyYfGo4/s1600/%D7%A2%D7%A9%D7%A8%D7%94%D7%9E%D7%9B%D7%95%D7%AA-.jpg

יציאת מצרים

- http://www.motke.co.il/UploadFiles/ArticlesPics/Article_3066_Pic_5.jpg
- http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b4/Israel%27s_Escape_from_Egypt.jpg/524px-Israel%27s_Escape_from_Egypt.jpg

פרק הרחבה: הקניית מיומנויות מחשב ומידע, והשימוש בהן לקידום מטרות השפה

- מחלקים את הכיתה לקבוצות - ארבעה תלמידים בכל קבוצה. כל קבוצה מקבלת סט של ארבע תמונות, תמונה לכל אירוע (או סט של יותר תמונות, שחלקן לא מתאימות לאף אחד מן האירועים האלה) וסט של ארבעת הקטעים. כל תלמיד בקבוצה בוחר או מקבל קטע אחד מתוך הארבעה, שהוא יצטרך לקרוא ולהתאים לו תמונה (הקטעים - בעמוד הבא).

הערה זידקטית: כדאי להזכיר לילדים את השימוש המיוחד במקרא ב-ו ההיפוך - הפועל מופיע בזמן עתיד, והאות ו שלפניו הופכת אותו לזמן עבר.

- מבקשים מהילדים לקרוא בקריאה דמומה את הקטעים שקיבלו או בחרו. מסבירים להם שלא חייבים להבין כל מילה בטקסט, והם יכולים למצוא רמזים על פי חלק מהמילים. למשל: בקטע הראשון הם יכולים לזהות את המילים "ויעבידו" ו"פרך", וכן הלאה.
- כל ילד בתורו קורא בקול את הקטע לפני הקבוצה ושאר חברי הקבוצה יכולים לעיין בקטע שהוא קורא. חברי הקבוצה בוחרים יחד את התמונה המתאימה לקטע מבין התמונות המונחות על השולחן. נותנים לתמונה ולקטע כותרת. אחרי קריאת כל הקטעים ומציאת התמונות המתאימות, מסדרים את התמונות והקטעים לפי סדר ההתרחשות בסיפור יציאת מצרים.
- אחרי הפעילות מבקשים מהילדים לציין מה עזר להם להתאים בין התמונה לקטע המקראי: מילים, משפטים שזכרו מלימוד קודם וכו'.

הצעה זידקטית: לתלמידים המתקשים בהבנת השפה המקראית אפשר להציע פעילות תומכת בקבוצה קטנה: התלמידים יתבוננו בכל תמונה, יגידו אילו מילים לדעתם צריכות להופיע בכתובית מתחת לתמונה. המורה תכתוב את המילים שהציעו על הדף, שבו רשום הקטע מן המקרא, ותדגיש בקטע את המילים המקראיות המתאימות. אחר כך יקבלו התלמידים את כל התמונות ואת כל הקטעים אחרי התיווך, ואז ינסו להתאים בין הקטעים לתמונות. התלמידים יסבירו מה עזר להם בתהליך ההתאמה.

אם יש בכיתה תלמידים המתקשים בקריאה, מומלץ לתת להם יום קודם את הקטע שיצטרכו לקרוא, כדי שיוכלו להתאמן בבית. אפשרות אחרת - לקבץ את התלמידים המתקשים ולהקריא להם את הטקסטים ואחר כך לבקש מהם לקרוא בעצמם, כל אחד את הטקסט שלו.

מומלץ לנצל את הטקסטים מתוך החומש והמקרא, המאופיינים במילים מורכבות ולא מוכרות, לתרגול הקריאה המדויקת וטכניקת הפענוח התקין. כפעילות מטרימה אפשר לכתוב על הלוח כמה מילים ולדון עם התלמידים על הדרך הנכונה לפענוח, לא רק בהיבט של דיוק בקריאת אבני היסוד, אלא בחלוקת המילה למורפמות או להברות.

קטע 1

וַיִּקָּם מִלֶּדֶד-חֲדָשׁ, עַל-מִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא-יָדַע, אֶת-יוֹסֵף. וַיֹּאמֶר,
 אֵל-עַמּוֹ: הִנֵּה, עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל--רַב וְעָצוּם, מִמֶּנּוּ. הֲבֵה נִתְחַכְמָה,
 לוֹ: פֶּן-יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם-הוּא עַל-
 שְׂנְאֵינּוּ, וְנִלְחַם-בָּנוּ, וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ. וַיִּשְׂמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים,
 לְמַעַן עַנּוֹתוֹ בְּסִבְלָתָם; וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת, לְפָרְעָה--אֶת-פֶּתֶם,
 וְאֶת-רַעַמְסֵס. וַכֹּאשֶׁר יַעֲנּוּ אֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ; וַיִּקְצוּ, מִפְּנֵי
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּפָרָה. וַיִּמְרְרוּ אֶת-
 חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים, וּבְכָל-עַבְדָּה, בְּשֹׁדֶה--אֶת,
 כָּל-עַבְדֹּתָם, אֲשֶׁר-עָבְדוּ בָהֶם, בְּפָרָה. (שמות א, ח-יד)

קטע 2

וְאַחֵר, בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וַיֹּאמְרוּ, אֶל-פָּרְעָה: כֹּה-אָמַר יְהוָה, אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל, שְׁלַח אֶת-עַמִּי, וַיַּחֲגוּ לִי בַמִּדְבָּר. וַיֹּאמֶר פָּרְעָה--מִי יְהוָה
 אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ, לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל: לֹא יִדְעֹתִי אֶת-יְהוָה, וְגַם
 אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח. (שמות ה, א-ב)

קטע 3

וַיַּעֲשׂוּ-כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיֵּרָם בַּמַּטֵּה וַיָּךְ אֶת-הַמַּיִם
 אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְעֵינֵי פָרְעָה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו וַיִּהְפְּכוּ כָל-הַמַּיִם אֲשֶׁר-
 בַּיָּאֵר לְדָם. וַתִּדְגָה אֲשֶׁר-בַּיָּאֵר מֵתָה וַיִּבְאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא-יָכְלוּ מִצְרַיִם
 לְשִׁתּוֹת מַיִם מִן-הַיָּאֵר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות ז, כ-כא)

קטע 4

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
 יָצְאוּ כָל-צְבָאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. לַיִל שְׁמֵרִים הוּא לִיהוָה
 לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא-הַלְלִילָה הַזֶּה לִיהוָה שְׁמֵרִים לְכָל-בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל לְדוֹרֹתָם. (שמות יב, מא-מב)

סיפור יציאת מצרים בהגדה של פסח

בחלק זה של היחידה יודגש הקשר שבין סיפור יציאת מצרים במקרא לבין ייצוגו של הסיפור בהגדה של פסח. הקטעים מן המקרא משולבים בהגדה בתוך מדרשים הכתובים בשפה שאינה מובנת ואינה מוכרת לילדים. הקטעים מן המקרא, אף שהילדים למדו אותם, כאילו "מתחבאים" בתוך קטעי המדרש, ובזמן הקריאה בליל הסדר הילדים אינם מבחינים בהם. העבודה על הקטעים המוצעים להלן "תגלה" לילדים את הקטעים המוכרים. כך יוכלו הילדים למצוא את הרלוונטיות של מה שלמדו במקרא לחג שאנחנו חוגגים מדי שנה.

אחרי שהילדים נזכרו בסיפור והתאימו בין הטקסט המקראי לבין תמונות הקשורות ליציאת מצרים, אפשר לגשת ולמצוא את החיבור בין הסיפור המוכר של יציאת מצרים לבין ההגדה, ששפתה אינה מובנת הן לילדים והן למבוגרים.

- מבקשים מהילדים להביא לכיתה הגדות של פסח. אם יש ילדים שיש להם הגדות בשפות שונות – כדאי לעודד אותם להביא אותן לכיתה.
- שואלים את הילדים מה הם זוכרים מההגדה של פסח, מה הם אוהבים, מה הם מכירים. הילדים יענו על השאלות האלה תוך כדי דפדוף בהגדות שלפניהם.

הערה זידקטית: יש לציין שרוב ההגדה כתובה בשפה שאינה ברורה לילדים: חלק מההגדה כתוב בארמית, ובחלקים אחרים קטעים מהתלמוד, שמשולבים בהם ציטוטים מהמקרא. הפעילות מאפשרת לתלמידים להפעיל אסטרטגיות של קריאה בטקסט בעל רמת קושי גבוהה. אין הכוונה שהילדים יעינו עיון מעמיק בהגדה, אלא יקראו קריאה מרפרפת, כלומר יסרקו את הטקסט במטרה למצוא פרטים מסוימים שנתבקשו מראש. ההנחיות לאיתור פרטים יינתנו לתלמידים לפני הקריאה, כדי שהקריאה תהיה מכוונת מטרחה. לתלמיד המתקשה מתארים את המשימה שהוא נדרש לבצע: איתור פרטים מסוימים. מסבירים שבמשימה אין צורך בקריאה של הטקסט במלואו, אלא בקריאה מרפרפת, ומתארים כיצד מבצעים קריאה שכזו. משווים בין קריאה מרפרפת לקריאה עיונית רגילה או קריאה מעמיקה.

- מספרים לילדים שגם בהגדה של פסח נמצא הסיפור של יציאת מצרים, אבל שם הוא מסתתר בין קטעים נוספים. אומרים לילדים שהולכים לקרוא כמה קטעים בהגדה שמייצגים כמה רעיונות מן הסיפור המקראי שקראו בקטעי המקרא וסיפרו בעל פה, והם למדו לזהות את הקטעים המקראיים בתוך הקטעים שבהגדה.

הערה זידקטית: אם יש בבית הספר הגדות מאותה הוצאה בכמות המספיקה לכל זוג בכיתה, כדאי לחלק להם. במקרה כזה נוח יותר לעיין ביחד בקטעים שונים בהגדה, מכיוון שאפשר להפנות את כולם לאותו עמוד. אם הילדים מביאים הגדות מהבית, ייתכן שהם יתקשו להתמצא בהן ולמצוא את הקטע המבוקש, ויש לעזור להם (למעשה, כך עושים גם בליל הסדר, כי לא לכולם סביב השולחן יש את אותה ההגדה בדיוק). אם מחלקים לילדים דפים מצולמים ובהם הקטעים הרצויים, אפשר לבקש מהם לסמן על הדפים את תוצאות החיפושים שיעשו בהמשך. לתלמידים המתקשים – רצוי לבקש מהם לסמן את תוצאות החיפוש על הדפים כדי להקל עליהם להתמצא בשיעור מבלי לחפש כל פעם מחדש.

“עבדים היינו”

הקטע הראשון – “עבדים היינו” – הוא קטע חשוב ומרכזי בהגדה. הוא נותן את תמצית הסיפור על העבדות ועל יציאת מצרים ואת הרעיון ש”מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח”.

- כותבים את המילה ‘עבד’ על הלוח ומבקשים מהתלמידים לחשוב על מילים ששייכות לאותה משפחת מילים. אפשר להסביר את הסיבה לבחירת מילה זו ולהבהיר שהמילה ‘עבדות’ באה מהמילה ‘עבודה’. יש לכוון את התלמידים למילים: עבד, עבודה, עבדות, שעבוד, משועבד.
- מפנים את הילדים להגדה לקטע שמתחיל במילים “עבדים היינו” (או לעמוד 14). לפני קריאת הקטע או אחריו אפשר לשיר עם הילדים את השיר המוכר: “עבדים היינו” (אפשר לשמוע הקלטות של השיר באתר “זִמְרָשֶׁת”).
- מבקשים מהילדים לזהות בקטע כמה משפטים: משפט שמספר שבני ישראל היו עבדים במצרים; משפט שמספר שאלוהים הוציא את בני ישראל ממצרים; ומשפט שאומר שחשוב לספר על יציאת מצרים. מוודאים שכולם זיהו את המשפטים המתאימים.
- שואלים מה המשמעות של “להיות עבדים”.

סביר להניח שהילדים יתארו את העבודה הקשה. חשוב להבהיר לילדים, שמעבר לעבודה הפיסית הקשה, עבדות משמעה שלילת החירות. עבד נתון לאדונו, במקרה הזה לא מדובר על עבדות אישית של אדם מול אדון, אלא של עם שלם שמשועבד למלך מצרים ונשלט על ידי הנוגשים הממונים. עבד לא יכול לצאת ולבוא כרצונו, אין לו רכוש משלו, והוא לא חופשי לפתח את התרבות שלו. לכן בני ישראל לא יכלו לצאת ממצרים ללא רשותו של פרעה, וחיכו עד שפרעה ישלח אותם. פרעה שחרר אותם לאחר עשר המכות. רק לאחר שיצאו לחירות, יכלו לבנות את עצמם כעם. לכן יציאת מצרים נחשבת לאירוע כה חשוב בחיי עם ישראל. חשוב לספר על יציאת מצרים בכל דור ודור, כדי לא לשכוח שפעם היינו עבדים ולהעריך את החירות שלנו כעם. זה התפקיד העיקרי של ההגדה.

“בכל דור ודור”

- מבקשים מהילדים לעיין בקטע (בעמוד 14) ולחפש מילה ששייכת למשפחת המילים של המילה “הגדה”. הילדים ימצאו את המילה “והגדת”. עומדים אתם על הקשר בין המילים “והגדת לבנד” לבין ה”הגדה של פסח” שאנחנו קוראים כליל הסדר. מסבירים לילדים שהמילה “הגדה” באה מהציווי “והגדת”, שמצווה להגיד, לספר על יציאת מצרים.

"והגדת לבנך" - כל דור צריך להעביר לדור הבא את סיפור יציאת מצרים. מדגישים את העובדה שפסוק זה הוא ציטוט מהתורה, כלומר כבר בעת יציאת מצרים בני ישראל הצטוו לספר את הסיפור בכל הדורות, וכך אנחנו עושים כל שנה בליל הסדר.

הערה דיזקטית: חשוב להעיר את תשומת לב הילדים ש"הגדה" כותבים באות ה"א מהמילה "להגיד", בניגוד ל"אגדה", מעשייה, שכותבים באות אל"ף. לילדים קשה להבחין בהבדל מכיוון שהם מבטאים את שתי האותיות באופן דומה, ולכן הם צריכים לראות את הכתיב של שתי המילים כדי להבין את ההבדל.

"וירעו אותנו המצרים"

- קוראים יחד עם הילדים את המשפט הראשון (הקטע בעמוד 14): וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרָיִם וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה, וְשׂוֹאֵלִים: עַל מָה מְסוּפֵר בְּמִשְׁפַּט הַזֶּה?
- מציגים לפני הילדים שוב את הקטעים שקראו מהמקרא (עמ' 8). מבקשים מהילדים לעיין בקטע "וירעו..." מההגדה, ולמצוא בו פסוקים שהופיעו בקטעים מהמקרא. הילדים יאתרו את הפסוקים ויסמנו אותם (כל הציטוטים בקטע מההגדה הם מהקטע הראשון מהמקרא לעיל).
- מבקשים מהילדים לקרוא את שתי המילים שכתובות בקטע הזה מן ההגדה לפני כל ציטוט של פסוק מהמקרא שסימנו קודם. הילדים ימצאו שלפני כל ציטוט מופיעות המילים "כמה שנאמר". שואלים: למה הכוונה? איפה זה נאמר? מכאן מגיעים למסקנה שבכל מקום בהגדה שכתוב "כמה שנאמר", או "שנאמר", הכוונה היא - כמו שנאמר במקרא. כלומר, ההגדה משתמשת בציטוטים מהמקרא כדי לספר את סיפור יציאת מצרים.

הקמץ ב-מ במילה "כְּמָה" הוא קמץ קטן, ולכן מבטאים אותו כמו חולם: "כמו". אין צורך להסביר לילדים את תופעת הקמץ הקטן, אך חשוב לומר להם שאת המילה "כְּמָה" מבטאים כמו את המילה "כמו".

- אפשרות הרחבה: מראים לילדים שהקטע הזה מן ההגדה פותח במשפט אחד שמספר את סיפור העבדות במצרים, ואחר כך המשפט מתפרק לחלקים ולכל חלק מותאם פסוק מהתורה. הפסוקים האלה הן מעין הוכחה לנאמר לפנייהם, הבהרה למה נאמרו הדברים שבהגדה.
- מפנים את תשומת לבם של הילדים למילים "אותנו" ו"עלינו" בהגדה, לעומת המילים "למען ענותו", "ויעבידו את בני ישראל" במקרא. שואלים: הרי הסיפור מספר על אבותינו שהיו עבדים במצרים. למה כתוב בהגדה "אותנו" ולא "אותם", הרי מסופר עליהם? מכאן מגיעים שוב לרעיון של הזהות של כל אחד מאתנו עם השעבוד והיציאה מעבדות לחירות. הסיפור במקרא מספר על בני ישראל, אך אנו בימינו מרגישים חלק מהאירוע, ולכן בהגדה מופיע גוף ראשון רבים (אנחנו...).

“פסח, מצה ומרור”

רָבֵן גְּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר: כָּל שְׁלֹא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבְתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח, מִצָּה, וּמְרֹר.

פסח, מצה ומרור הם שלושה סמלים חשובים ומרכזיים בסדר הפסח. העיסוק בהם הוא גם תוכני וגם לשוני, ויכול לעבות את העיסוק בחג הפסח באמצעות ההגדה. בכל אחד מהסמלים מוזכרת יציאת מצרים, ולכן גם קטע זה מחזק את הקשר בין הסיפור המקראי על יציאת מצרים לבין ההגדה של פסח. כל סמל מטופל בהמשך בנפרד, לפי הסדר בהגדה.

פסח

- כותבים את המילה פֶּסַח על הלוח, ומבקשים מהילדים לקרוא את הקטע בקול (הקטע בעמוד 15) ולמצוא בו מילה נוספת מאותה משפחת מילים. הילדים יאתרו את המילה “פֶּסַח”.
- מפנים את הילדים למילון לחיפוש הפירוש של המילה “פֶּסַח”. שואלים אותם אם הם זוכרים (מסיפור יציאת מצרים) על מה אלוהים פסח, דילג. אפשר לתת להם רמז שזה קשור לאחת ממכות מצרים. מזכירים את מכת הבכורות – אלוהים היכה את כל בכורי מצרים ודילג על בתי העברים שהיו מסומנים בדם על המשקוף. לאחר שהילדים הבינו את הרעיון, קוראים בקול (המורה או אחד התלמידים) את הפסוק המצוטט בקטע (מהמילה “שנאמר” עד הסוף). מסבירים לילדים שזה אזכור של מכת הבכורות במקרא.

מצה

- מבקשים מהילדים לקרוא את הקטע (בעמוד 15) בקריאה דמומה ולנסות להסביר למה אוכלים מצה בפסח לפי הקטע הזה.
- מנסים לברר עם הילדים למה הכוונה במילים “לא הספיק בצקם להחמיץ”.
- הצעה: אפשר להמחיש את החמצת הבצק בעזרת פעילות:
  - מביאים לכיתה שמרים, מוסיפים להם מים ומראים לילדים את התסיסה. מכינים בצק (מוסיפים קמח) ונותנים לו לתפוח במהלך השיעור. מסבירים לילדים שלשמרים יש תפקיד חשוב בתסיסה של הבצק, הם מאפשרים את התפיחה של הבצק ונותנים ללחם את האוויריות שלו.
  - מספרים לתלמידים שפעם לא השתמשו בשמרים תעשייתיים. כדי להתפיח את הלחם השתמשו בְּשָׂאֹר. השאור הוא תערובת של מים וקמח שהעמידו לכמה ימים שהחמיץ והוא משמש להחמצת בצק חדש, כמו שמרים. הכנת השאור אורכת קרוב לשבוע, והכנת בצק עם שאור בתוכו אורכת כמה שעות, ולפעמים יום שלם. מכיוון שבני ישראל מיהרו לצאת ממצרים הם לא יכלו לחכות זמן רב כל כך שהבצק יחמיץ ויתפח, ולכן הם אפו אותו ללא תפיחה, וכך נוצרו המצות. לזכר זה אנחנו אוכלים עד היום מצות בפסח.

תהליך הכנת המצות קפדני ביותר ואסור שיארך יותר מ-18 דקות, כדי שהבצק לא יחמיץ ויתחיל לתסוס. את המצות מכינים ללא שמרים, אלא רק מקמח ומים, וגם זה בתהליך מהיר ומוקפד מאוד.

- עוד על שאור והתפחת בצק אפשר לקרוא בקישורים האלה:

- <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3353033,00.html>
- <http://www.baking.co.il/sourdough>

מרור

- על הקטע של המרור (הקטע בעמוד 15) עובדים בצורה דומה לזו של ה"פסח" ומוצאים את הקשר בין "מרור" לבין "מְרֹרִי".

“עבדים היינו”

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד תּוֹכָה וּבְזִרְעֵ נְטוּיָהּ. וְאֵלֹהֵינוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הֲרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעַבְדֵי הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם. וְאֵפִילוּ כָּלֵנוּ חֲכָמִים, כָּלֵנוּ נְבוֹנִים, כָּלֵנוּ זְקֵנִים, כָּלֵנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל הַמְרַבֵּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרִי זֶה מִשְׁבַּת.

“בכל דור ודור”

בְּכָל דּוֹר וְדוֹר תִּיב אָדָם לְרֹאוֹת אֶת עֲצָמוֹ כְּאֵלֹהֵינוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֹאֲמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעָבוֹר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלֶבֶד גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אִף אוֹתָנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם, שְׁנֹאֲמַר: וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ, לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם.

“וירעו אותנו המצרים”

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם – כְּמָה שְׁנֹאֲמַר: הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְכָּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֶף גַּם הוּא עַל שְׁנֵאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ. וַיַּעֲנוּנוּ – כְּמָה שְׁנֹאֲמַר: וַיִּשְׁיִמוּ עָלֵינוּ שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנּוּנוּ בְּסִבְלָתָם. וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפָרְעָה. אֶת פֶּתֶם וְאֶת רַעַמְסֵס. וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה – כְּמָה שְׁנֹאֲמַר: וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרָה.

פסח

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים, על שום מה? על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים, שנאמר: ואמרתם זבח פסח הוא לי, אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים, ואת בתינו הציל, ויקד העם וישתחוו.

מצה

מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להתמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, וגאלם, שנאמר: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות, כי לא תמיץ, כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה, וגם צדה לא עשו להם.

מרור

מרור זה שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר: ומררו את חיהם בעבדה קשה, בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך.

קריאה קולית של קטעים מהגדה

ביחידה זו הובאו כמה קטעים מההגדה של פסח. חשוב לעודד את הילדים להתאמן על הקטעים בקריאה בקול, וכך יוכלו להכיר חלק מהקטעים ולהשתתף בקריאה רוטה ובטוחה בליל הסדר עם משפחותיהם.

- מחלקים את הכיתה לקבוצות ומבקשים מכל קבוצה להתאמן בקריאה של אחד הקטעים. בקטעים שמופיע בהם ציטוט מהמקרא אפשר להציע שחלק מחברי הקבוצה יקראו את החלק של ההגדה והאחרים יקראו את הציטוטים מהמקרא.
- לצורך ההתנסות בקריאה קולית נותנים לילדים כמה הנחיות:
  - א. לשים לב לסימני הניקוד. אפשר להזכיר שוב שאת המילה "כָּמֹה" קוראים "כְּמוֹ".
  - ב. לשים לב לסימני הפיסוק, כמו סימן שאלה ונקודה. למשל, כאשר כתוב: "פסח על שום מה?" חשוב להדגיש בקריאה שזו שאלה.
  - ג. כדאי להתחיל לקרוא לאט ולשים לב לכל מילה, ואחר כך להתנסות בקריאה שוטפת יותר.

ניבים וביטויים שגורים מן ההגדה

בהגדה של פסח יש ביטויים שמשמשים בהם גם היום. כדאי להסביר ולהדגים לילדים את הביטויים. הנה כמה דוגמאות:

יצא ידי חובה

בהגדה כתוב: רָבֵן גְּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר: כָּל שְׂלֵא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֱלוֹ בְּפִסָּח, **לא יצא ידי חובתו**, וְאֵלוֹ הֵן: פֶּסַח, מַצָּה, וּמְרֹר.

- מסבירים לילדים את משמעות הביטוי בהגדה: קיים את המצווה שהוא חייב בה. כלומר, מי שלא קרא או אמר בליל הסדר את הקטעים העוסקים בפסח, מצה ומרור, לא קיים את המצווה שהוא חייב לקיים בליל הסדר.
- מדברים על המשמעות של הביטוי בימינו: כאשר משתמשים בביטוי "יצא ידי חובתו" מתכוונים לאדם שעשה את מה שהיה מוטל עליו. למשל: אחרי המסיבה החזרנו את הרהיטים למקומם ואספנו את הצלחות, ובכך יצאנו ידי חובתנו. לפעמים משתמשים בביטוי זה כדי לציין שמישהו מילא את הדרישות במינימום ההכרחי. למשל: חלק מן התלמידים לא השקיעו מחשבה רבה בעבודה, אלא עשו אותה רק כדי לצאת ידי חובה.

מיגון לשמחה

- מפנים את הילדים לקטע שמתחיל במילה "לפיכך": "הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה, ומאכל ליום טוב...", ושמים לב לביטוי "מיגון לשמחה ומאכל ליום טוב". הביטוי לקוח ממגילת אסתר (ט, כב) ומבטא את המהפך שחל במצב הרוח של העם - מעצב גדול ואבל לשמחה ויום חג. היום משתמשים בביטוי "מיגון לשמחה" כאשר חל שינוי מפתיע שגורם לשינוי במצב הרוח.

עבודת פרך

- בהגדה כתוב: "וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה - כְּמֵה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ."
  - חוזרים ומזכירים את משמעות הביטוי במקור. מספרים לילדים שכיום הביטוי "עבודת פרך" מבטא עבודה קשה במיוחד. למשל: כל היום ניקיתי את הדירה החדשה. זו הייתה ממש עבודת פרך.
- הצעה לפעילות מסכמת על הביטויים: מכינים לכל ביטוי כמה דוגמאות של סיטואציות, חלקן מתאימות לביטוי וחלקן לא. הילדים מתבקשים לקרוא את הדוגמאות ולמצוא את הסיטואציות המתאימות לביטוי.

לקראת חג הפסח אפשר למצוא ביטויים רבים מההגדה המשולבים בכותרות בעיתונים ובפרסומות. כדאי לנסות למצוא ביטויים המתחברים לקטעים שנלמדו ולהציג אותם לילדים. ביטויים אפשריים נוספים מעבר לאלו שהוזכרו כאן: עבדים היינו, בכל דור ודור, בני חורין ועוד. הצגת ביטויים בכותרות עכשוויות תראה לילדים שהטקסט של ההגדה, למרות היותו כה שונה מהעברית של ימינו, ממשיך לחיות גם בשפה היומיומית שלנו.

פעילויות נוספות לבחירה

מוצעות כאן כמה פעילויות נוספות, שכל אחת מהן מאירה זווית נוספת לעיסוק אפשרי בהגדה של פסח: איתור הפכים ומילים נרדפות, שימוש בסדר האלף-בית (אקרוסטיכון) וקטע בארמית. המורים יבחרו את הפעילויות המתאימות לכיתה.

קטעים נוספים מן ההגדה - הלל ושבח

בהגדה של פסח יש לא מעט קטעי הלל ושבח למי שגרם ליציאת מצרים שעליה מספרים מדי שנה. בקטעי הלל אלה יש כמה תופעות לשוניות מעניינות שאפשר להציג לילדים. תופעות אלה הן בעיקר קישוטי לשון, משחקים בלשון, וכיוון שהקטעים כתובים בעברית בלבד (בניגוד לקטעים שמשולבת בהם ארמית) אפשר להציג אותם לילדים ולעמוד על העושר הלשוני העולה מהם. יש בקטעים אלה מילים רבות שהילדים לא מכירים, אך שימת לב לתופעה הלשונית והדגמתה במילים שבקטעים תראה לילדים את העושר בשפה ותחשוף בפניהם עוד מילים ועוד תופעות שאולי לא פגשו קודם או שלא עמדו עליהן.

"לפיקך"

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיִּבִּים לְהוֹדוֹת, לְהֵלֵל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם,
לְהַדַּר, לְבָרֵךְ, לְעֵלֶה וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת
כָּל הַנְּסִים הָאֵלֵּי: הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה,
וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֲלָה.
וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה: הֵלְלוּיָהּ.

בקטע הזה יש שתי תופעות לשוניות המוכרות לילדים: מילים נרדפות והפכים. חלק גדול מהמילים אינן מוכרות לילדים, אך בעזרת המילון הם יוכלו לגלות בעצמם אילו תופעות לשוניות מופיעות בקטע.

מילים נרדפות

מילים נרדפות הן מילים שיש להן משמעות זהה (שמש-חמה, אויב-צר, חבר-רע-ידיד-עמית, חזר-שב, כאן-פה וכו'). קשה למצוא בשפה מילים נרדפות שהמשמעויות שלהן זהות לחלוטין. בדרך כלל יש הבדל בין מילים נרדפות: הבדל במשלב או הבדל ברגש שהן מעוררות וכדומה. כותבים משתמשים הרבה פעמים במילים נרדפות כדי לא לחזור על עצמם, כדי לגוון. לכן כאשר קוראים אפשר להיעזר במילים נרדפות כדי להבין מילה קשה שלא מכירים. מילים נרדפות אפשר למצוא במיוחד בטקסט שכנוע, כמו נאומים ופרסומות, בשירים ובסיפורים, כלומר בטקסטים שיש בהם הבעת רגשות.

- קוראים בקול את הקטע לפני הילדים.
- מחלקים את הכיתה לקבוצות של ארבעה ונותנים משימה לקבוצה:
  - א. כל ילד בקבוצה מקבל מילה אחת מהקטע שהוא צריך לחפש במילון: להלל (הלל), לשבח (שבח), לפאר (פאר) ולהדר (הדר) - המילים שבסוגריים הן המילים שהילדים יחפשו במילון. לפני שמפנים אותם למילון כדאי לוודא שהילדים יודעים איך לחפש את המילים.
  - ב. כל ילד קורא לפני הקבוצה את הפירוש שמצא. מבררים: האם יש משמעות משותפת לכל המילים האלה?
  - ג. מחפשים בקטע מילים נוספות שלא פירשו: לרומם, לעלה ולקלס (מילים אלו לא מופיעות במהדורה של מילון הכיס שילדים רבים נעזרים בו, לעומת זאת בפירוש של המילה "שבח" כתוב גם "רומם וקלס", כך שיהיה שם רמז לילדים). האם אפשר לשער מהו פירושן של מילים אלו על פי הפירוש של המילים האחרות?
- מסבירים לילדים שהתופעה הלשונית הזאת - מילים נרדפות - נמצאת גם היום בשפה, ומבקשים מהם להדגים אותה על מילים שהם מכירים. אפשר לבקש מהם לחזור למילון, כשהם מתקשים למצוא מילה נרדפת, ולראות שלפעמים נעזרים במילה נרדפת כדי לפרש מילה. אפשר גם לתת להם כמה מילים שהם מכירים ולבקש מהם לתת מילה נרדפת לכל אחת (שמש-חמה; ירח-לבנה..).
- לשיחה במליאה: מנסים להבין למה חוזרים על אותה מילה כל כך הרבה פעמים? איזה תפקיד יכול להיות לחזרה הזאת? רמז: למי הכוונה במילים: "למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו"? מה אפשר ללמוד מכך שחוזרים 8 פעמים (המילה "להודות" שונה) על אותו רעיון כלפי אלוהים?

הפכים

הפכים הם מילים שמשמעותן הפוכה, מנוגדת. אפשר למצוא הפכים בחלקי דיבור שונים – שמות עצם, פעלים, תארים ומילות יחס (חי-מת, אמת-שקר, אוהבת-שונאת, מעל-מתחת, גדול-קטן וכדומה). לא לכל מילה יש מילה המנוגדת לה במשמעות. למשל, למילים אופה, בצק, רקד, רהיט – אין ניגודים. גם הפכים, כמו מילים נרדפות, אפשר למצוא בטקסטים שמשמשים ברגשות, בטקסטים שרוצים להדגיש הבדלים, כמו שיר או טקסט שכוונתו (מאמר, נאום, עצומה, פרסומת).

- כותבים את זוגות המילים מהחלק השני של הקטע (אחרי "כל הניסים האלו") על הלוח. מבקשים מהילדים לציין אילו מילים הם מבינים.
- מצביעים על זוג המילים של "מיגון לשמחה". המילה "שמחה" מוכרת, אך המילה "יגון" ייתכן שאינה מוכרת. אפשר לשער את פירושה על פי ההיפוך. עוברים גם על יתר הזוגות ועומדים על התופעה של ההיפוך. אפשרות אחרת: מבקשים מהילדים לחפש במילון את הפירוש של המילה שהם לא מבינים (למשל, "יגון"), מחזירים אותם לצמד המילים ומבקשים מהם להסיק את המסקנה מהי התופעה הלשונית העולה מהצמד הזה. אפשר לבדוק אם זה נכון לגבי שאר הצמדים בקטע.
- מבקשים מהילדים לקרוא ברצף רק את כל המילים הראשונות בכל הצמדים, ואחר כך רק את המילים השניות בצמדים. עומדים על הקשר שבין המילים, על המחשבה שעמדה מאחורי יצירת הצמדים האלה: בכל הזוגות המילה הראשונה מייצגת משהו רע, והמילה שנייה מייצגת משהו טוב. הרעיון העומד מאחורי הסדר הזה: בזכות הניסים עברנו מרע לטוב.

"אדיר הוא"

אֲדִיר הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.
 בְּחֹר הוּא, גָּדוֹל הוּא, דָּגוּל הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.
 הַדוּר הוּא, וְתִיק הוּא, זָכַאי הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.
 חֲסִיד הוּא, טָהוֹר הוּא, יְחִיד הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.
 כְּבִיר הוּא, לְמוֹד הוּא, מְלֶךְ הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.
 נוֹרָא הוּא, סָגִיב הוּא, עֲזוּז הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.
 פּוֹדֵה הוּא, צְדִיק הוּא, קְדוֹשׁ הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.
 רְחוּם הוּא, שְׂדֵי הוּא, תְּקִיף הוּא, יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
 בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

הקטע בנוי בצורת **אקרוסטיכון**, קטע הבנוי בסדר אלפביתי מסוים. הקטע הזה בנוי מתכונות שמייחסים לאלוהים לפי סדר האלף-בית: אדיר, בחור, גדול, דגול וכן הלאה. בכל פעם (למעט המילה "אדיר" שמופיעה לבדה) מוצגים שלושה תארים לפי סדר האלף-בית ואחר כך פזמון חוזר: יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בָּנָה, אֵל בָּנָה, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב. רוב המילים אינן קשות ומוכרות לילדים.

- לגילוי המבנה של הקטע מפנים את תשומת לב הילדים לארבע השורות הראשונות של הקטע. מבקשים מהילדים למצוא בקטע שורה שלמה שחוזרת על עצמה. הילדים ימצאו את השורה הפותחת במילה: "במהרה..." אפשר לומר שהשורה הזאת היא כמו פזמון חוזר.
  - שואלים אם גם בשורות הראשונה והשלישית יש משהו שחוזר. הילדים ימצאו את המילים: "יבנה ביתו בקרוב", וגם המילה "הוא" חוזרת.
  - שואלים מה המילים שנשארו? כותבים על הלוח: אדיר, בחור, גדול, דגול, ומבקשים מהילדים למצוא אם יש סדר מסוים במילים. אם הם לא מגיעים למסקנה בעצמם, מבקשים מהם להקיף את האות הראשונה של כל מילה, ואז יראו את סדר האלף-בית.
  - לאחר שהילדים ימצאו שמילים מסודרות לפי סדר האלף-בית, מבקשים מהם לעיין בהמשך הקטע ולמצוא אם גם שם המילים מסודרות לפי סדר האלף-בית.
- הערה דידקטית:** הפעילות ברמה גבוהה. המורה יכולה להחליט אם היא מתאימה לכיתה שלה או אולי רק לקבוצה מסוימת.

"הא לחמא"

- בקטע זה יש שילוב של **מילים בעברית ומילים בארמית**, שהילדים כמובן לא מכירים. אפשר לעבוד על הקטע הזה כמלאכת תרגום.

הָא לְחָמָא עֲנִיָּא

דִּי אֶכְלוּ אֲבֹהֵתְנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם.

כָּל דְכַפִּינְי יִיתִי וְיִיכַל, כָּל דְצָרִיךְ יִיתִי וְיִפְסַח.

הַשְּׁתָא הָכָא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל.

הַשְּׁתָא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוּרִין.

התרגום לעברית: זה לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים. כל הרעב יבוא ויאכל, כל מי שצריך יבוא ויפסח. השנה (אנחנו) כאן, לשנה הבאה בארץ ישראל, השנה (אנחנו) עבדים, לשנה הבאה בני חורין.

- מבקשים מהילדים לקרוא את הקטע ולסמן את כל המילים שהם מכירים בעברית של ימינו, שהם יכולים להבין. הם ימצאו את המילים: "כל", "לשנה הבאה", (ד)"ישראל", (ד)"מצרים", וכן "ויפסח" ו"בני חורין", שהן ממשלב גבוה יותר, אבל לאחר העיסוק בפסח ובהגדה ייתכן שכבר יזהו. אם הילדים אומרים שהמילה "ויפסח" היא דילג, כפי שלמדו לפני כן, צריך להבהיר להם שבמקרה הזה הכוונה במילה "ויפסח" היא יאכל מקרבן הפסח, או בלשון ימינו, יֵשֵׁב אִיתְנוּ בְּלֵיל הַסֵּדֶר, יחגוג את חג הפסח.

- אומרים להם שיתר המילים הן בארמית. ארמית הייתה השפה הנפוצה באזור של ארץ ישראל בתקופה שבית המקדש היה קיים. באותה תקופה דיברו וגם כתבו בארמית. בהגדה של פסח חלק מהקטעים כתובים בארמית. קטע זה הוא דוגמה לכך. אומרים להם שמיד יוכלו לתרגם את הקטע הזה לעברית בעזרת מילון קטן.
  - לפני משימת התרגום אפשר לשאול אם הם מוצאים בארמית מילים הדומות לעברית, ואם הם יכולים לשער את פירושו. למשל: לחמא, עניא, אכלו, ייכול, דצריך, עבדי. יכול להיות שילדים יחשבו ש"שתא" זה "שתה". בשלב הזה רק נותנים להם לשער. לאחר הבדיקה במילון הם יראו אם השערותיהם היו נכונות.
  - מחלקים להם רשימה של המילים בארמית מתורגמות לעברית. הרשימה בנויה כמילון שמסודר לפי סדר האלף-בית. הם צריכים לחפש כל מילה במילון ולתרגם את הקטע לעברית של ימינו.
- אפשר לעבוד בזוגות. אפשר להגיש עבודה ברמות שונות:
- רמה א - תרגום מלא של הקטע על פי המילון. ילד אחד מחפש כל מילה שאינה ברורה ובן הזוג כותב. אפשר להתחלף בתפקידים. בסופו של דבר מתקבל קטע בעברית.
- רמה ב - נותנים לילדים את מסגרת הקטע, כאשר חלק ממנו מתורגם והם שותלים את המילים החסרות. למשל:

המילון לפי סדר האלף-בית:	_____ העוני
אבהתנא - אבותינו	שאכלו _____ מצרים.
אָכְלוּ - אָכְלוּ	כל הרעב _____ ו _____,
ארעא - ארץ	כל מי שצריך _____ ויפסח.
די - ש	_____ (אנחנו) _____,
דכפין - הרעב, מי שרעב	לשנה הבאה ב _____ ישראל,
דצריך - הצריך, מי שצריך	_____ (אנחנו) _____,
הא - זה	לשנה הבאה בני חורין.
הכא - כאן	
ייכול - יאכל	
יפסח - יאכל מקרבן הפסח	
ייתי - יבוא	
לחמא - לחם	
עבדי - עבדים	
עניא - העוני	
שתא - שנה	

